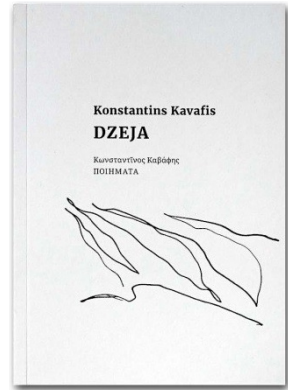

KOMPROMISS STARP SKAISTUMU UN
PRECIZITĀTI¹ – KAVAFIS LATVISKI

Konstantinos Kavafis. *Dzeja*. Κωνσταντίνος Καβάφης. ΠΟΙΗΜΑΤΑ.
D. Dimiņš (sast., atdz.). Rīga : Neputns, 2018. 336 lpp.

Skaisti, vērtīgi un pelnīti, ka pasaulē pazītais un mīlētais grieķu dzejnieks Kavafis savas 155. dzimšanas dienas gadā ierauga sevi latviski un dodas pie latviešu lasītāja.

Kad šoruden svaigi publicēto latvisko Kavafi aizvedu uz jaunāko ar grieķu valodu saistīto grāmatu izstādi Eiropas Jaungrieķu studiju biedrības konferencē (Lundas Universitātē, Zviedrijā), reakcija bija divēja: kad īpaši ar lepnumu norādīju uz mūsu Kavafi, uzrunātie kolēģi pievērsās un priecājās, bet citādi – daudzo grāmatu klāstā latviskais Kavafis tika uztverts kā laba, bet pašsaprotama lieta, tā teikt, vēl vienā valodā iztulcots īpašais, lielais grieķis.

Kavafis daudzējādā ziņā neparasts. Es no daudzējādības izceltu šādu aspektu: ja kāds būtu gatavs Grieķijas un grieķu vēsturi (šī vārda plašākajā nozīmē) izlasīt dzejas ietvarā, tad Kavafja teksti ir īstie. Tos varētu grupēt pa laikmetiem, kurus tver dzejnieks, pa senajiem autoriem, kuru tekstu fragmenti viņam devuši iedvesmu vai pat konkrētus citātus, pa reģioniem, vietām, kur kas notiek, kāds dzīvo vai nīkuļo, domā un atminas, apcer skaisto, deg vai izplēnē kaislē.

¹ Dimiņš, D. ... *ar nemirstības liksmi acīs*, 30.

Pirmais latviskais Kavafis parādās tradicionālā variantā: publicēšanai izvēlēts tā saucamais kanons – *Kavafja dzejas pamatkopa*, 154 dzejoļi.²

Grāmatai piemīt daudzas drošas vērtības.

Vispirms – noformējums, pirmais, ko lasītājs ierauga, interesēdamies, kāds tad ir tas latviskais Kavafis. Gribētos teikt, ka tā ir *Neputna* baltā grāmata, skatā skaidra un atturīga, kā pienāktos domām un tekstiem, kuri sen izturējuši laika un vērtībspiederības pārbaudi. Tekstiem pa priekšu iet Intas Celmiņas zīmējumi 22 lappusēs bez numerācijas – tas ir izdevies ievadījuma risinājums, ļaujot trīsošajās (te tievākās, te trek-nākās, bet arvien it kā nemierīgās, satrauktās) mākslas darbu līnijās skatīt hellēniskus tēlus, kādu reiz konkrētu ainu, norišu fragmentus. Īsteni kavafiski, līdzīgi – tikai valodā, domā – tas atklājas lielākoties viņa dzejoļos.

Paldies tulkotājam un *Neputnam* par māksliniecei piedāvāto iespē-ju pabeigt pirms gadu desmitiem aizsākto darbu pie Kavafja tekstu “ieskicēšanas”.

Sakārtojums. Pirms skatīt dzeju, lasāmi divi ievadi: Ojāra Lāma *Konstantīns Kavafis. Dzīve un darbi* (15.–24. lpp.) un paša tulkotāja Dena Dimiņa ... *ar nemirstības līksmi acīs* (25.–31. lpp.). Noteikti noderīgi nezi-nātājam, interesanti zinātājam. Diez vai mūslaikos būs daudzi dzejnieki, par kuriem ir vērts uzzināt dzīves gājuma galvenos faktus, lai spētu tvert viņu dzeju. Kavafja lasītājam der gan uzzināt. Šai ziņā O. Lāma ievads palīdzīgs, papildvērtība tajā ir vēl ievadteksta autora izvēle, kādus faktus un savu redzējumu pieminēt, ko ne. Lasītājam aizvien ir iespēja meklēt Kavafi dažādās valodās un publicējumos, rodot citus akcentus attiecīgos ievadrakstos vai komentāros.

Dena Dimiņa ievads ir gan informācija par Kavafi latviski līdz šim un šī tulkojumdarba sadarbību un ietekmju fonu, gan atsevišķi skaidrojumi par Kavafja tulkošanas potenciālajiem “grūtumiem” un konkrētām izvēlēm, kādas tās redz pats tulkotājs. Par *ῥ* un *ὄ* lietojumu latviešu tekstā gan lasāms visai aizplīvurots pamatojums, vai tos varētu uzskatīt par grieķu politonikas atblāzmas zīmēm (kā uzsver tulkotājs) vai arī tas tikai manierīgums – tas katra lasītāja uztveres ziņā. Kā Kavafja dzejas formas iezīmi D. Dimiņš piemin *lauztās rindas (pusrindas)* (30. lpp.), iespē-jams, vēl nozīmīgāka Kavafja dzejas (patiesībā – domas) “zīmējumā” ir noteiktas atstarpes starp rindu grupām (kas kā tādas visos tulkojumos un arī šajā, protams, ievērotas grafiskajā atainojumā).

² Lāms, O. *Konstantīns Kavafis. Dzīve un darbi*, 22.

Dzejoļu tapšanas hronoloģiskais rādītājs (325.–328. lpp.) Kavafja tekstu komplektējumā dažādos publicējumos tiek bieži izmantots un ne velti – ir iespēja skatīt dzejoļu (arī skaita ziņā), tēmu parādīšanos vai atkārtēšanos noteiktos gados. Kopskatot Kavafja dzeju, tādi fakti ir papildvērtība; dzejnieka dzīves laikā nav tikuši publicēti jēlcādi krājumi vai mērkātieciģi veidotas dzejoļu kopas.

Personvārdu, vietvārdu un reāliju rādītājs (277.–323. lpp.) vērtējams kā lasītājam neapšaubāmi noderīga komentējumu sadaļa. Tās komplektējums kopumā gan raisa jautājumu par iedomāto mērkāuditoriju: jebkurš lasītājs / jau “iesvētitais”? Jādomā, ka plaši pazīstamu grieķu dievu vārdu vai dažu reāliju iekļaušana sarakstā (piem., Poseidons, Ahillejs, Dēmetra, erīnijas, Apollons, Hermejs, Homērs, Itaka, jams, polisa, orākuls) šais laikos, kad (ja nu tiešām vajag) tīmekļa informācija iegūstama teju nekavējoties, ir jau lieka.

Vērojami ar atsevišķi Kavafja dzejai svarīgu personvārdu iztrūkumi: tā Platonu atrodam, bet Plūtārha nav. Plūtārhs ne tikai minēts Kavafja dzejā, bet ir arī daudzu viņa dzejoļu iedvesma (ar konkrētām tekstvietām).

Bibliogrāfija (333.–334. lpp.) izrādās neviennozīmīgi konsekventa savā komplektējumā, līdzās vairākām nopietnām publikācijām arī konkrētu Kavafja pētnieku otršķirīgi darbi, pievienoti arī referāti konferencēs. Ja domāts tikai grāmatas veidotāju izmantotais materiāls, tad – bez iebildumiem.

Izcils Kavafja dzejoļu lasītājam un dziļāk izprast gribētājam ir grāmatas nobeigums (gredzena kompozīcijas princips – sākumā un galā zīmējumi) – Kavafja dzejas ģeogrāfija zīmētās kartēs, kuras atveras (burģiski, no salocīta veidola), atrādot Grieķijas, hellēnisma laika un Romas svarīgākās un Kavafja pieminētās vietas un pilsētas.

Par valodu un vārdiem tulkojumā.

Kavafis vairāk nekā jebkurš cits grieķis ir nianšu dzejnieks. To var vērot dažos lielajos angļu vai vācu tulkojumos, kur redzams (salīdzinot ar oriģinālu), ka daudzviet dzejnieka veidotajām dzejas ceļa grumbām pārbraukts pāri. Tādēļ var saprast un atbalstīt Dena Dimiņa pieminēto “kopromisu”, kura ietvarā viņam izdevies latviski izveidot labu (ja es iedomātos paša dzejnieka potenciālo vērtējumu) Kavafi.

Ir lasāmi skaisti un derīgi latviskie atradumi, kā, piemēram kafēnijs (*το καφενείο*), nevis kafejnīca (kas nevajadzīgi mūsdienģgotu un eiropeizētu kavafisko vīdi). Kas zina, vai šis vārds nevarētu būt no tiem, kas, nejauši ieraudzģti, ar laiku plašāk iedzģivojas valodā.

Tai pašā laikā nav droši, ka izvēlētais vārds *puisis* (véος) Kavafja kontekstgadījumos tomēr nezaudē *jauneklim* (īpaši “vēstures” dzejoļos, bet arī citos). Šai ziņā var pieminēt virsrakstu dzejolim *Jauns vārda mākslas meistars* – 24. *dzīves gadā* (grieķu: *Ενας νέος, της τέχνης του λόγου...*) – oriģinālā burtiski: kāds jauneklis, jauns cilvēks, (viņš arī) vārda mākslas meistars. Kavafim šī nenoteiktība (kāds, kaut ko, kaut kā) tomēr visai svarīga izteiksmes un noskaņojuma iezīme.

Vietumis redzams, ka kāda būtiska oriģināla nianse izslīd. Dzejoli *Ostas pilsētā* (113. lpp.): *Dažas stundas pirms nāves / viņš čukstēja “dzimtene” un “vecāki krietni gados”*. Oriģinālā burtiski: *viņš kaut ko čukstēja par “māju”, par “ļoti veciem vecākiem”*; dzejoļa atmosfēras kopainā šis kaut ko spēlē būtisku lomu, arī vārds *māja* (οικία) tajā iederīgāks nekā latviski patētiskāk skanošais *dzimtene*.

Citviet izskatās, ka tulkojums izteicis vairāk (un nevietā), nekā lasāms oriģinālā. Rinda dzejolī *Ejam, Lakedaimoniešu valdniek!* (252. lpp): *Viss pārējais, kā liktenis dos, ir zvaigznēs ierakstīts*. Tekstvieta visai svarīga, jo Kavafis te precīzi izmanto Plūtarha tekstu (no Agida un Klemoena dzīves apraksta), kurā nav vārda *liktens* (grieķiem *μοίρα*, kā *liktens* tulcots dzejolī *Ahilleja zirgi*), bet ir vārds *dievība* (δαίμων). Par ierakstīšanu zvaigznēs oriģinālā nav teikts, tur tikai *kā dievība dos*.

Dzejolī *Marta īdas* teksts *dvēsele mana* (pasvītrojums mans – I. R.) izceļ konkrētu dvēseles piederību (oriģinālā piederības nav, tikai uzruna *ak, dvēsele*), kas visnotaļ izmaina kavafisko konkrētas vēsturiskās situācijas vispārinājumu. Savukārt dzejoļa beigās norādāmais vietniekvārds *tas* *Senāts* (ας περιμένει ακόμη / κ' η Σύγκλητος *avtī*) intonatīvi ļoti svarīgs (ko nerodam tulkojumā).

Zīmīgi un labi, ka grāmatā ieskicētas turpinājuma iespējas Kavafja latviskojumiem – dzejnieka paša noraidītie un “apslēptie” dzejoli, kas šodienas lasītājam un vērtētājam ir ne mazāk interesanti kā pamatkopā iekļautie, gaida kādu tulkotāju. Klasiskie filologi LU taču joprojām apgūst arī jaungrieķu valodu un mūslaiku grieķu literatūras būtiskākās lappuses.

Antiquitas viva – Kavafja dzejas saturs un pasaules interese par to ir brīnišķīgs apliecinājums šiem vārdiem.

Ilze Rūmmiece